

Na kraju knjige nalaze se “Zahvale” (str. 375 – 377), “Bilješke” (str. 379 – 403) i “Kazalo pojmova” (str. 405 – 420).

Knjiga je pisana tipičnim “Kissingerovim stilom”, koji obilježavaju multidisciplinarni pristup, vrhunska erudicija i bogato osobno iskustvo ovoga dugovječnog državnika. Akademska dikcija nije usmjerena u stručnom smjeru, pa nema suhoparnih tehničkih podataka. Budući da je doista zanimljiva, jako čitljiva i inspirativna, ne samo zbog novih saznanja nego i zbog nove dimenzije Kissingerova spisateljskoga opusa, vrijedan je izvor i akademskoj i široj publicističkoj publici.

FILIP KATANIĆ

Igor Duda, *Danas kada postajem pionir. Djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* (Zagreb; Pula: Srednja Europa; Sveučilište Jurja Dobrile, 2015), 274 str.

Igor Duda jedan je od najznačajnijih hrvatskih povjesničara mlađe generacije, a svojim je knjigama *U potrazi za blagostanjem te Pronađeno blagostanje* napravio ključne iskorake u istraživanju hrvatske i jugoslavenske socijalističke svakodnevice i potrošačke kulture. Duda je ujedno jedan od osnivača pulskoga Centra za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma (CKPIS), koji se u relativno kratko vrijeme afirmirao u značajno znanstveno središte s međunarodnom reputacijom. Pod okriljem CKPIS-a objavljen je, među ostalim, iznimno bitan zbornik *Socijalizam na klupi*, u kojem nova generacija istraživača svojim radovima pokazuje prednosti teorijski osviještena i interdisciplinarnoga pristupa ostavštini socijalističke Jugoslavije, na tragu recentnih uvida u neprikladnost hladnoratovskih binarnih paradigmi.

I u svojoj, već trećoj, samostalnoj monografiji Duda se potvrdio kao iskusan povjesničar koji, bez metodoloških lutanja, jasno postavlja strukturu, odabire izvore te određuje ciljeve i ograničenja svoje monografije o jugoslavenskom socijalističkom djetinjstvu. U tom smislu, Duda naglašava da njegova studija ne daje sveobuhvatni uvid u cjelokupno iskustvo jugoslavenskoga socijalističkog djetinjstva. Njezin je fokus prije svega na formi i sadržaju djelovanja glavne masovne državne dječje organizacije, njezinim ciljevima, zadacima, metodama, simbolima i obredima, koje sustavno rekonstruira i raščlanjuje. Duda detaljno analizira mjesto i interakciju Saveza pionira unutar postojećega društveno-političkog sustava, njegovu vezu s državnom ideologijom, Titovim kultom i širim projektom stvaranja novoga socijalističkog čovjeka.

Velika je vrijednost Dudine knjige vremenski raspon koji pokriva čitavo razdoblje socijalističke Jugoslavije. U potrazi za zamecima određenih ideja i praksi, autor ispravno seže i u razdoblje Drugoga svjetskog rata, a sudbinu pionirske organizacije dosljedno prati do njezina konačnoga raspada. Tako široka perspektiva dopušta mu pak da na površinu izbacij jedan od ključnih motiva svoje interpretacije: idejna načela i

konkretna institucionalna rješenja jugoslavenskoga socijalističkog odgoja nisu bila zadana jednom za svagda. Uloga, doseg i način rada Saveza pionira mijenjali su se s vremenom, prateći i odražavajući opća društvena kretanja, reagirajući na poticaje unutar i izvan same organizacije. Autor prati promjenu simbola, svečanosti i službenih dokumenata iščitavajući njihova značenja, povezujući ih s promjenama u funkcioniranju samoga društva, bilo da je riječ o ekonomskoj krizi koja je dovela do nejednake kvalitete pionirskih marama ili većim ideološkim pomacima koji su uzrokovali izmjenu određenih pojmova u pionirskom zavjetu.

Konkretnije, autor razlikuje pet različitih razdoblja u radu pionirske organizacije: ratne početke, neposredno poraće do razlaza sa Staljinom, samoupravnu reorganizaciju do kraja pedesetih godina, šezdesete i sedamdesete godine (tijekom kojih su se postojeće forme učvrstile, ali i dodatno proširile novim sadržajima vezanim uz slobodno vrijeme, pri čemu se ideologija širila zaobilazno, no često učinkovitije) te, naposljetku, posttitoističku eru obilježenu deideologizacijom, koja je kulminirala dezintegracijom organizacije ususret demokratskim promjenama i padu komunističkoga sistema.

Opisujući ta razdoblja, autor rekonstruira dijalog različitih ideja o ključnim pitanjima karaktera Saveza pionira: bi li trebao biti inkluzivan ili elitistički, s čvrstim vezama sa Savezom komunista, kao njegov pomladak, ili u labavijem ideološkom odnosu, što je bilo stajalište koje je naposljetku i prevladalo. Vraćajući se svojoj staroj temi, Duda svjedoči i o različitim mišljenjima o razini do koje je potrebno formalizirati i ući u prostor dječjega slobodnog vremena. Jedan od ključnih trenutaka njegove kronologije Đilasovo je pismo iz 1950. o ulozi masovnih organizacija u socijalističkom odgoju, u kojem su, pod utjecajem raskida sa Staljinom, iznesene zamjerke na dotadašnji prekruti rad Saveza pionira, nakon čega, u skladu s novim samoupravnim državnim smjerom, dolazi do korjenitih promjena i okreta k odgojno-zabavnim sadržajima. U prikazu tih debata Dudi je osobito pomogla arhiva Saveza društava Naša djeca, kako se zvala hrvatska inačica spleta dječjih odgojnih organizacija koje su bile formirane oko Saveza pionira u svim republikama. Upravo je razgranata i plodna izdavačka djelatnost dječjih organizacija, kao i visoki stupanj samorefleksije unutar njih i volja članova da raspravljaju o postojećim operativnim problemima, omogućila detaljan uvid u dinamičnost spomenutoga procesa.

U autorovu je fokusu pionirska organizacija u Hrvatskoj, no ona je uvijek postavljena unutar širega saveznog okvira, otvorena za usporedbe s praksama u drugim republikama, upozoravajući tako na isprepletenost hrvatske i jugoslavenske perspektive, pri čemu je nemoguće ispravno istražiti prvu bez temeljnoga uvida u drugu. Osim toga, takav pristup omogućuje da na vidjelo izide drugi bitan element interpretacije: praćenje fragmentirajućega učinka federalnoga okvira na funkcioniranje Saveza pionira. Republičke specifičnosti moguće je pratiti na brojnim razinama, od onih naizgled efemernih, poput drugačije dizajniranih svečanih uniformi, sve do uspostave rituala, poput Pionirske štafete koja se, neovisno o Štafeti mladosti, održavala u Hrvatskoj od 1953. do 1982., kada je zamijenjena Spomenicom rada i drugarstva, pokrenutom u sklopu revitalizacije organizacije.

Zanimljivo je da međurepubličke razlike pritom nisu bile ograničene isključivo na razdoblje po donošenju Ustava iz 1974. godine. Znatnija odstupanja javljaju se naime već u formativnom razdoblju organizacije, uslijed spomenutoga Đilasova pisma

koje je dovelo do nedoumica i zbrke u njezinu radu, pa pojedine republičke ispostave privremeno čak i prestaju djelovati do ponovnoga oživljavanja 1956. godine. Hrvatsko i slovensko iskustvo tu se pokazalo drugačijim, jer su tamošnje republičke pionirske organizacije nastavile djelovati i u kriznom razdoblju.

Takva nekonzistentnost nastala je kao odraz nejednake implementacije osnovnih ideja, ali i nejasnih i neuniformnih središnjih uputa. Uistinu, slika Saveza pionira i pripadajuće mu ideološke potke koju Duda crta jest ona o unutarnjoj raznolikosti, brojnim reformama i improvizacijama koje su se odvijale unutar određenih osnovnih koordinata i naizgled monolitne strukture. Nije tu riječ o anarhiji, nego o složenosti povijesnih iskustava koje je nemoguće uvijek svesti na proklamirana načela. Realna iskustva često su izlazila izvan formalnih i idejnih odrednica, a konkretna interpretacija i provedba ovisile o volji i osobnim inicijativama mjerodavnih pojedinaca. Tako je onda bilo moguće da su, kao što Duda pokazuje u odličnim poglavljima posvećenim raspadu organizacije, određeni krugovi iskazali iz današnje perspektive nevjerovatnu naivnost u svojoj vjeri da će organizacija nadživjeti demokratske promjene.

Savez pionira pritom, kako autor pokazuje, nije funkcionirao u ideološkom i institucijskom vakuumu. Naprotiv, ovisio je o brojnim drugim društveno-političkim i odgojnim organizacijama s kojima se isprepletao u nadležnostima, dijeleći njihove kadrovske, financijske i operativne probleme. Unutar postojeće idejno-institucionalne mreže autor postavlja Savez pionira u ono što naziva "organizacijskim trokutom" čije su središnje točke bile škola, Savez omladine, čiji je Savez pionira bio podčlan, i spomenuti Savez društava Naša djeca. Oko njih su djelovale druge organizacije, od Saveza izviđača preko sportskih i kulturno-umjetničkih društava do turističkih agencija u čijoj je nadležnosti bio niz sadržaja koji su izlazili iz okvira Saveza pionira.

Sve su one, na čelu sa Savezom pionira, sudjelovale u širem procesu nametanja i uspostave nove tradicije jugoslavenskoga socijalističkog društva. U tom je smislu osobito zanimljiva analiza tzv. pionirske godine, svojevrsnoga godišnjeg ciklusa koji autor izvrsno detektira unutar širega pionirskog života od primanja u Savez pionira do prelaska u Savez omladine. Pionirska godina bila je određena mnoštvom praznika ispunjenih različitim sadržajima, od kojih su se isticala tri datuma: Dan Republike, kada se stupalo u pionire; Dan mladosti, s Pionirskom štafetom i prigodnim svečanostima; Dan dječje radosti, koji autor locira isključivo u Hrvatskoj i čija je svrha bila pružiti zamjenu za postojeće crkvene blagdane.

Uz službene državne organe, Savez pionira morao se u odgoju djece nadmetati i s drugim bitnim akterima, od obitelji i Crkve do ekspanzionističke potrošačke i popularne kulture koja je s godinama sve više prodirala u pionirsku organizaciju, usporedno s erozijom ideologije. Svi su se ti čimbenici isprepletali, tvoreći kompleksnu sliku istovremenih utjecaja i mnogostrukih mogućih uloga pojedinaca, nalik na Yurchakovu multidimenzionalnu sliku kasnoga dekadentnog socijalizma, gdje je bilo moguće usporedno funkcioniranje naizgled proturječnih elemenata. Toj multidimenzionalnosti autor prilazi trezveno i "neutralno", bez nostalgичnoga sentimenta, s istančanim osjećajem za mjeru i uvijek balansirajući i važući svoje argumente.

Premda to autor izrijekom ne spominje, pionirska organizacija može odlično poslužiti kao svojevrsni laboratorij za promatranje jugoslavenske ideologije i države. U svakodnevnim praksama, poput izbora predsjednika ili blagajnika, Duda primjerice

prepoznaje i analizira funkcioniranje i učinkovitost samoupravnih mehanizama. I drugi lajtmotivi Dudine rekonstrukcije, od povijesnosti i razvoja konkretnih ideja i praksi preko dijalektike zajedničkoga saveznog okvira i međurepubličkih specifičnosti, složenosti realnih iskustava koje je nemoguće svesti na opće smjernice, pa sve do institucijskoga isprepletanja, uronjenosti u širi državni sistem, ali i ovisnosti o vanjskim utjecajima i rastućoj eroziji službene ideologije, itekako su primjenjivi na šire jugoslavensko socijalističko iskustvo. Spomenuto je da je Duda u uvodu jasno naglasio da njegova studija nije totalna društveno-kulturna povijest jugoslavenskoga socijalističkog djetinjstva. Mapirajući bitne institucionalne i ideološke koordinate, njegova knjiga međutim jednu takvu povijest uvelike olakšava i omogućuje, bivajući iznimno važan kamen u nužnom kompleksnom mozaiku.

MARKO ZUBAK

Samcevič Andrej Andreevič, *Rusi i Ukrajinci u oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945.* (Zagreb: Despot Infinitus, 2015), 381 str.

U izdanju nakladničke kuće Despot Infinitus objavljena je 2015. knjiga pod naslovom *Rusi i Ukrajinci u oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945.* Autor knjige ruski je pravnik Samcevič Andrej Andreevič, nakladnik Zvonimir Despot, a izvršni urednik Danijel Tatić. Knjiga je izvorno napisana na ruskom jeziku, a za hrvatski prijevod zaslužan je dr. sc. Marinko Ogorec. Rad ukupno ima 381 stranicu, od kojih 179 na hrvatskom te isto toliko na ruskom, a ostatak otpada na fotografije i priloge ispod kojih su objašnjenja na oba jezika. Knjigu čine šest poglavlja, uvod, zaključak, dodatak, popis izvora i literature, bilješka o autoru, usporedno kazalo činova te fotografije.

U “Uvodu” autor ukratko objašnjava kontekst nastanka Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u vrtlogu Drugoga svjetskog rata te povijest ruske i ukrajinske antiboljševičke emigracije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca u međuratnom razdoblju. Autor naglašava cilj svojega rada: “Glavna svrha ove monografije jest cjelokupna i detaljna analiza službi i dužnosti imigranata iz istočne Europe (Rusa i Ukrajinaca) u redovima hrvatske vojske u razdoblju od 1941. do 1945. godine, a također i raznih poznatih biografija pojedinih vojnika.” Uz kratak prikaz arhivske građe i literature, zahvaljuje nizu osoba iz raznih država koje su mu savjetima i građom pomogle u pisanju knjige.

Prvo poglavlje (str. 15 – 45) nosi naslov “Opće karakteristike razmještaja emigracije na teritoriju Hrvatske”, a podijeljeno je na šest dijelova. U prvom dijelu, “Osnove pravnog statusa i upravni organi ruskih i ukrajinskih zajednica”, autor se bavi prvim doticajima ruskih i ukrajinskih imigranata s vlastima NDH. Budući da se mahom radilo o antiboljševički orijentiranim osobama, one su uspostavile srdačne kontakte s članovima ustaškoga pokreta. Primjerice, poglavnik Ante Pavelić već je 12. kolovoza 1941. primio izaslanstvo hrvatskih Ukrajinaca, iako sam posjet nije imao značajnijih političkih posljedica. Pod drugim podnaslovom, “Političke i javne organizacije koje